Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

UO‘K: 373.3:371.3

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA MUSTAQIL FIKRLASH KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING SAMARALI METODLARI

O‘ktamova Nilufarxon To’raboy qizi
Toshkent Perfect universiteti
to’rtinchi bosqich talabasi
E-mail: uktamovanilufarxon@gmail.com
Ilmiy rahbar: **Abdualimova Mahfuza Safarboy qizi**
Perfect University
“Gumanitar fanlar” kafedrasi o‘qituvchisi
mahfuzaabdualimova09@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.23152437

Annotatsiya. Tezisda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishning samarali metodlari nazariy jihatdan tahlil qilinadi: ochiq savollar, juftlikda muhokama, dialogik suhbat, hamkorlikda o‘qitish, mini-loyiha va o‘z-o‘zini boshqarish vositalari.

Kalit so‘zlar: mustaqil fikrlash, boshlang‘ich ta’lim, interfaol metodlar, dialogik ta’lim, o‘z-o‘zini boshqarish.

Dolzarbligi. Zamonaviy ta’limda o‘quvchining tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki axborotni mustaqil izlovchi, tahlil qiluvchi va o‘z qarorini asoslay oluvchi shaxs sifatida shakllanishi muhim vazifa hisoblanadi [1; 2]. Boshlang‘ich sinf yoshi bu ko‘nikmalarning poydevori qo‘yiladigan davr bo‘lib, mustaqil fikrlashni to‘g‘ri tashkil etilgan metodik ishsiz rivojlantirish qiyin.

Tushunchaning mohiyati. Mustaqil fikrlash deganda o‘quvchining vazifani bajarishda maqsad qo‘yishi, reja tuzishi, axborot izlashi, natijani o‘zi baholashi va zarur bo‘lsa, yondashuvini o‘zgartirishi tushuniladi; bu o‘z-o‘zini boshqarish bilan chambarchas bog‘liq [11]. Vygotskiy g‘oyasiga ko‘ra, mustaqillik kattalar yordami bilan boshlanib, yordam asta-sekin kamayishi orqali shakllanadi [9].

Maqsad va metodlar. Tezisning maqsadi — boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishning nazariy jihatdan asoslangan samarali metodlarini tizimlashtirishdir. Tadqiqot nazariy-tahliliy xarakterga ega; ilmiy manbalarni tahlil qilish va pedagogik modellashtirish usullaridan foydalanildi.

Natijalar. Tahlil asosida quyidagi metodlar samarali deb belgilandi:

1. Ochiq savollar va kutish vaqti. «Nima uchun?», «Buni qayerdan bilamiz?» kabi savollar berilib, javobdan oldin bir necha soniya jimlik saqlanadi; bu o‘quvchi javoblarining sifati va ishtirokini oshiradi [8].

2. «Fikrla – juftlikda muhokama qil – ulash» usuli. Bola avval yakka o‘ylaydi, so‘ng sherigi bilan, keyin sinf bilan fikr almashadi; bu tayyor javobni kutish odatini kamaytiradi.

3. Dialogik suhbat. Suhbat qoidalarini sinf bilan birga ishlab chiqish (navbat bilan gapirish, fikrni asoslash, «qo‘shilaman/qo‘shilmayman, chunki...» shakli) bolalarning birgalikda fikrlashiga yordam beradi [7].

4. Rollar bilan hamkorlikda o‘qitish. Guruhda har bir bolaga aniq rol beriladi va dars oxirida har bir o‘quvchi yakka tartibda ham javob beradi; samarali hamkorlik uchun ijobiy o‘zaro bog‘liqlik va individual javobgarlik zarur [5].

5. Muammoli vaziyat va mini-loyiha. O‘quvchilar savolga taxmin bildiradi, kuzatish yoki sodda tajriba orqali dalil to‘playdi va xulosa chiqaradi (masalan, sinfda bir kunda sarflanadigan suv miqdorini o‘lchash).

6. O‘z-o‘zini boshqarish vositalari. «Bugungi maqsadim» kartochkasi, tushunish darajasini ko‘rsatuvchi «svetofor» kartochkalari va fikrlash daftari o‘quvchiga o‘z fikrlashini kuzatishga imkon beradi va formativ baholashga xizmat qiladi [11; 4].

Muhokama. Meta-tahlil natijalariga ko‘ra, dialog, haqiqiy hayotiy vaziyatlar va ustoz yo‘l-yo‘rig‘ini birlashtirgan yondashuvlar yaxshi natija beradi [3]; biroq bu tahlil faqat boshlang‘ich sinflarga qaratilmagan, shu sababli natijalarni ehtiyotkorlik bilan ko‘chirish zarur. Shuningdek, minimal yo‘l-yo‘riq bilan o‘qitish yangi mavzuni o‘rganayotgan o‘quvchilar uchun samarasiz bo‘lishi mumkin [6], fikrlash esa mavzu bo‘yicha bilimga tayanadi [10]. Demak, metodlar o‘qituvchining tuzilmali boshqaruvi, aniq maqsad va zarur bilimni berish bilan uyg‘unlashtirilishi kerak.

Xulosa. Boshlang‘ich sinfda mustaqil fikrlashni rivojlantirish bitta metodga emas, savol berish madaniyati, hamkorlik, dalil bilan ishlash va o‘z-o‘zini boshqarish vositalarining uyg‘unligiga tayanadi. Taklif etilgan metodlarning samaradorligi keyingi bosqichda pedagogik tajriba-sinov orqali tekshirilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonuni. O‘RQ-637-son, 2020-yil 23-sentabr.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «O‘zbekiston Respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida»gi PF-5712-son Farmoni, 2019-yil 29-aprel.
3. Abrami P. C., Bernard R. M., Borokhovski E. et al. Strategies for teaching students to think critically: A meta-analysis // Review of Educational Research. – 2015. – Vol. 85, No. 2. – P. 275–314.
4. Black P., Wiliam D. Inside the black box: Raising standards through classroom assessment // Phi Delta Kappan. – 1998. – Vol. 80, No. 2. – P. 139–148.
5. Johnson D. W., Johnson R. T. Making cooperative learning work // Theory Into Practice. – 1999. – Vol. 38, No. 2. – P. 67–73.
6. Kirschner P. A., Sweller J., Clark R. E. Why minimal guidance during instruction does not work: An analysis of the failure of constructivist, discovery, problem-based, experiential, and inquiry-based teaching // Educational Psychologist. – 2006. – Vol. 41, No. 2. – P. 75–86.
7. Mercer N., Littleton K. Dialogue and the Development of Children’s Thinking: A Sociocultural Approach. – London: Routledge, 2007.
8. Rowe M. B. Wait time: Slowing down may be a way of speeding up! // Journal of Teacher Education. – 1986. – Vol. 37, No. 1. – P. 43–50.

9. Vygotsky L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
10. Willingham D. T. Critical thinking: Why is it so hard to teach? // American Educator. – 2007. – Vol. 31, No. 2. – P. 8–19.
11. Zimmerman B. J. Becoming a self-regulated learner: An overview // Theory Into Practice. – 2002. – Vol. 41, No. 2. – P. 64–70.